

nr 35

skrypty
belfra

Dolnośląski Ośrodek
Doskonalenia
Nauczycieli
we Wrocławiu
Filie w Jeleniej
Górze, Legnicy,
Wałbrzychu

dr Jolanta Horyń

Znaczenie organizacji harcerskich w perspektywie pedagogicznej

Jeśli uczymy dziś tak, jak nauczyliśmy wczoraj, okradamy nasze dzieci z jutra
John Dewey „Democracy and Education” 1916

Harcerstwo XXI wieku to już nie harcerstwo sprzed 100 lat. Zadaniem młodych ludzi w mundurach nie jest już walka o ojczyznę, bronienie kraju przed nieprzyjacielem czy opór wobec zaborcy, współczesne harcerstwo to organizacja, w której dziecko może zdobyć umiejętności, których nie przećwiczy w szkole. Tak polecają sobie rodzice – rodzicom harcerstwo na forum: *Wystarczy jeden obóz, żeby dziecko umiało rozpalić ognisko (nawet wtedy, gdy drewno jest wilgotne), spakować porządnie plecak na wędrowkę, przygotować samodzielnie prosty posiłek, przyszyć guzik. Nauczy się też korzystać z mapy, wstawać bez zająknięcia w środku nocy, nie spóźniać się, działać w grupie. Przeżyje mnóstwo przygód: od spania w namiocie, przez przeprawę przez rzekę, po obóz zagraniczny na rowerach. Harcerstwo to nie tylko las i ogniska. Z biegiem czasu w harcerskich szeregach dzieci rozwijają swoje umiejętności interpersonalne, logistyczne, zmysł organizacyjny. Harcerze uczą się zarządzać projektami, koordynować pracę zespołu i przemawiać do ludzi tak, żeby wszyscy słuchali*¹.

Aktywność fizyczna zapewnia człowiekowi we wszystkich fazach życia optymalny stan zdrowia, dobrą sprawność fizyczną i umysłową. Obecnie zanika potrzeba aktywnego spędzania wolnego czasu przez dzieci i młodzież, co ma swoje odzwierciedlenie w budownictwie miejskim, gdzie z osiedli znikają podwórka i ogólnodostępne place zabaw, będące miejscem kreatywności oraz kształtowania relacji społecznych młodego człowieka. Drugim istotnym czynnikiem jest organizowanie dzieciom czasu przez rodziców, którzy nie tylko szczegółowo planują dzieciom zajęcia dodatkowe, ale także w większości przypadków podwożą je na zajęcia. Tymczasem ruch, aktywność fizyczna, samodzielność w planowaniu swojego czasu i podejmowanie wyzwań są fundamentalnymi elementami harcerskiej metody wychowawczej. Obok aktywności fizycznej istotną rolę w kształtowaniu aktywności społecznej młodych ludzi odgrywa dostęp do szeroko pojętej kultury. Aktywne formy pracy w drużynach sprawiają, że harcerze/ skauci stają się nie tylko odbiorcami, ale także twórcami kultury, rozwijają swoje talenty, przełamują bariery, kształtują wrażliwość i uczą się dokonywać wyborów².

Organizacje harcerskie jako zrzeszenia elastyczne i mobilne stosunkowo szybko wprowadzają i analizują programy wychowawcze i profilaktyczne, które mogłyby wzbogacić ofertę edukacyjną placówek oświatowych. O użyteczności rozwiązań harcerskich dla polskiej pedagogiki pisał Aleksander Kamiński³ w książce „Nauczanie i wychowanie metodą harcerską” i choć proponowane przez niego „uharcerczowanie” szkoły nie spełniło się, to harcerskie sposoby pracy stanowią nadal kopalnię pomysłów wychowawców i instruktorów, a obecnie aktualizowane programy harcerskie ze względu na zbieżność celów, doświadczenia oraz wnioski wypracowane w organizacjach mogą być inspirującą dla nauczycieli i pedagogów.

Jak ziarenka piasku – ramiona krzyża harcerskiego wypełnione są ziarenkami piasku, które symbolizują liczną rodzinę harcerską; (Ile ziarenek piasku na plaży, ile gwiazd na niebie, tylu harcerzy na świecie); inna interpretacja mówi, że są to nierówności symbolizujące kamienie na drodze życia, perły dobrych uczynków, trudy i znoje, radości i smutki, jakie harcerz spotyka na swojej drodze życia⁴.

W Polsce ruch harcerski i skautowy skupia osoby w wieku od lat 6 do końca życia. Pracą wychowawczą objęci są przede wszystkim dzieci i młodzież w wieku od 6 do 24 lat. Według danych GUS na dzień 31 grudnia 2016 r. liczba dzieci

1 <https://dziecisawazne.pl/harcerstwo-czy-warto-zapisac-dziecko/>

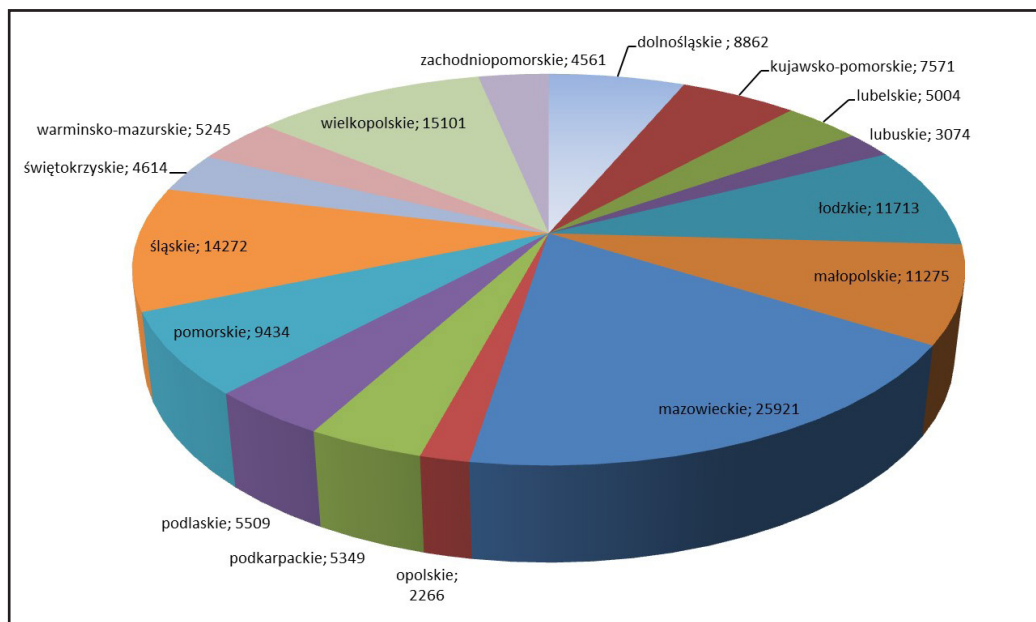
2 RZĄDOWY PROGRAM WSPARCIA ROZWOJU ORGANIZACJI HARCERSKICH I SKAUTOWYCH NA LATA 2018–2030

3 Instruktor harcerski, pedagog, autor „Kamieni na szaniec”. Służba Ojczyźnie i braterstwo wśród harcerzy były ideałami, którym poświęcił całe swoje życie

4 <http://skierniewice.zhp.pl/rodzice-i-harcerze/oznaczenia-i-symbolika>

i młodzieży w poszczególnych grupach wiekowych zmniejsza się. Konsekwencją spadku liczebności grup wiekowych nie jest zmniejszenie liczebności organizacji harcerskich i skautowych. Dziś harcerstwo zrzesza w Polsce 1,8% populacji w wieku od 6 do 24 lat. Z badań przeprowadzonych w 2010 r. wynika, że co piąte dziecko chce przeżyć przygodę harcerską. Możliwości wzrostu liczebnego organizacji harcerskich potwierdzają badania przedstawione przez IBE w publikacji *Kształtowanie kompetencji społecznych i obywatelskich przez organizacje pozarządowe w Polsce*, podczas których byłych członków organizacji harcerskich zapytano, czy chcieliby, aby w ich otoczeniu było więcej harcerzy; aż 79% badanych odpowiedziało twierdząco. Następnie zadano im pytanie, czy chcieliby, aby ich dzieci należały do harcerstwa; w tym przypadku pozytywnie odpowiedziało aż 86% respondentów⁵.

Wykres 1. *Jak ziarenka piasku*. Liczba członków organizacji harcerskich i skautowych w Polsce (2020 r.).

Organizacje objęte Honorowym Protektoratem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej oraz współpracujące w ramach Rządowego Programu Wsparcia Rozwoju Organizacji Harcerskich i Skautowych na lata 2018-2030 (wg danych uzyskanych od n/w organizacji):

- **Związek Harcerstwa Polskiego** (dolnośląskie, kujawsko-pomorskie, lubelskie, lubuskie, łódzkie, małopolskie, mazowieckie, opolskie, podkarpackie, podlaskie, pomorskie, śląskie, świętokrzyskie, warmińsko-mazurskie, wielkopolskie, zachodniopomorskie).
- **Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej** (dolnośląskie, kujawsko-pomorskie, lubelskie, lubuskie, łódzkie, małopolskie, mazowieckie, opolskie, podkarpackie, podlaskie, pomorskie, śląskie, świętokrzyskie, warmińsko-mazurskie, wielkopolskie, zachodniopomorskie).
- **Stowarzyszenie Harcerstwa Katolickiego „Zawisza”** Federacja Skautingu Europejskiego (dolnośląskie, lubelskie, łódzkie, małopolskie, mazowieckie, podkarpackie, podlaskie, pomorskie, śląskie, świętokrzyskie, warmińsko-mazurskie, wielkopolskie, zachodniopomorskie).
- **Royal Rengers Polska** (dolnośląskie, kujawsko-pomorskie, lubelskie, lubuskie, łódzkie, małopolskie, mazowieckie, opolskie, podkarpackie, pomorskie, śląskie, warmińsko-mazurskie, wielkopolskie, zachodniopomorskie).

⁵ RZĄDOWY PROGRAM WSPARCIA ROZWOJU ORGANIZACJI HARCERSKICH I SKAUTOWYCH NA LATA 2018–2030

- **Stowarzyszenie „Skauci Króla”** (dolnośląskie, kujawsko-pomorskie, małopolskie, opolskie, podlaskie, śląskie).
- **Niezależny Krąg Instruktorów Harcerskich „Leśna Szkołka” im. Henryka Wieczorkiewicza** (pomorskie).
- **Stowarzyszenie Harcerskie** (mazowieckie).

Przyszłość zaczyna się dziś, nie jutro.

Jan Paweł II

Harcerstwo to wielopokoleniowy ruch ideowo-wychowawczy, skupiający dzieci, młodzież i dorosłych. Wspiera rodzinę i szkołę w wychowaniu młodych pokoleń Polaków w duchu wartości zawartych w Prawie i Przrzeczeniu Harcerskim, w myśl zasad harcerskiego wychowania oraz przy wykorzystaniu harcerskich form pracy⁶.

Od innych aktywności dzieci i młodzieży odróżniają harcerstwo wartości, na których opiera się wychowanie, braterstwo, służba i praca nad sobą, a także świadomość instruktorów, że wychowują przez swój osobisty przykład. Dzięki temu harcerscy wychowawcy nie tylko pomagają młodym ludziom zdobyć wiedzę i umiejętności, ale także kształtują ich postawę. Harcerstwo wychowuje młodego człowieka do odważnej i rozważnej dorosłości. Tworzące ruch harcerski organizacje o charakterze wychowawczym wymagają zatem nie tylko systemowego, ale i wieloletniego wsparcia ich działania i rozwoju. Wielopokoleniowy dorobek ruchu harcerskiego w Polsce, potwierdzony patriotyczną i obywatelską postawą setek tysięcy wychowanków (wśród których znajduje się wielu znanych polityków, ludzi nauki, kultury, biznesu, przedstawicieli służb mundurowych, duchownych), to dowód na ogromne zalety harcerskiej metody wychowawczej i jej znaczenie w kształtowaniu postaw młodych ludzi. Świadomość wartości ruchu harcerskiego i potrzeba zapewnienia mu możliwości efektywnego kształtowania postaw kolejnych pokoleń młodych obywateli Rzeczypospolitej leżą u podstaw programu rządowego skierowanego do działających w Polsce organizacji harcerskich i skautowych⁷.

Wyzwania, jakie stoją przed edukacją

Wsparcie organizacji harcerskich i skautowych jako organizacji apolitycznych jest strategicznym wsparciem wychowania propaństwowego młodych obywateli, którzy po zakończeniu harcerskiej, skautowej przygody będą świadomymi i zaangażowanymi w swoją wspólnotę obywatelami, gotowymi pełnić w swoim środowisku różne role społeczne.

Ten fakt jest istotnym elementem kształtowania u młodych ludzi kompetencji i umiejętności przyszłości oczekiwanych na rynku pracy. Raport „Future of skills. Employment in 2030” wskazuje, że w nadchodzących latach liczyć się będą umiejętności interpersonalne, społeczne, systemowe i poznawcze. Wśród dziedzin na-

⁶ Harcerstwo stawia na:

- wychowywanie metodą harcerską, w poczuciu współodpowiedzialności za losy własnej rodziny, narodu i państwa dzielnych, prawych i zdolnych do poświęceń ludzi, przygotowanie harcerek i harcerzy do świadomej, czynnej i ofiarnej służby bliźnim oraz Ojczyźnie,
- stwarzanie warunków do wszechstronnego rozwoju człowieka: intelektualnego, społecznego, duchowego, emocjonalnego i fizycznego,
- kształtowanie osobowości człowieka odpowiedzialnego, przy poszanowaniu jego prawa do wolności i godności, w tym wolności od wszelkich nałogów,
- upowszechnianie i umacnianie w społeczeństwie przywiązania do określonych wartości: wolności, prawdy, sprawiedliwości, demokracji, samorządności, równouprawnienia, tolerancji i przyjaźni,
- upowszechnianie w społeczeństwie ideałów harcerskich.

⁷ RZĄDOWY PROGRAM WSPARCIA ROZWOJU ORGANIZACJI HARCERSKICH I SKAUTOWYCH NA LATA 2018–2030

tomiast, które będą konieczne do wykonywania zawodów przyszłości, znajdują się te związane z zarządzaniem, naukami ścisłymi i oczywiście językami obcymi. Warto podkreślić, że harcerska szkoła życia (realizowana na bazie wartości oraz prowadzona metodą harcerską) ma bardzo zbieżne założenia do społecznych oczekiwań oraz przewidywanych przez futurologów „umiejętności przyszłości”, jak: uczenie siebie oraz innych; aktywna nauka i słuchanie; współdziałanie; sztuka dedukcji; kompleksowe rozwiązywanie problemów; koordynacja; myślenie logiczne i krytyczne; ocena i podejmowanie decyzji; zarządzanie zasobami finansowymi; zarządzanie zasobami ludzkimi; monitorowanie i ocena wyników; negocjowanie i perswazja; jasne komunikowanie się; programowanie; szybkie reagowanie; percepcja społeczna; ocena systemów i procesów; projektowanie technologii; zarządzanie czasem; wizualizowanie; instruowanie⁸. Nauka kształtuje rzeczywistość i relacje międzyludzkie, podnosi jakość życia będąc jednocześnie katalizatorem zmian. To pasja, która daje ludziom siłę, aby zmieniać świat na lepsze. Edukacja jest kluczowym czynnikiem nie tylko rozwoju człowieczeństwa, ale też budowania silnych społeczeństw oraz zdrowej gospodarki.

Aktywność (czyli praca) organizacji harcerskich i skautowych w 99,34% opiera się na pracy instruktorów wolontariuszy, którzy w działania organizacji harcerskich angażują się przez wiele lat swojego życia. Rada Działalności Pożytku Publicznego zainicjowała Program Wolontariatu Długoterminowego (2012 r.), który przewidywał współpracę z wolontariuszami przez ponad 6 miesięcy, z możliwością przedłużenia jej do 9 miesięcy. Wiele organizacji uznało, że jest to zbyt długi okres zaangażowania w wolontariat. Tymczasem proces przygotowania instruktora harcerskiego do pełnienia roli wychowawcy wolontariusza przeważnie wymaga więcej czasu. Instruktorzy angażują się w swoje funkcje od dwóch do ośmiu lat, a nawet dłużej⁹. Przeważnie po zakończeniu pełnienia jednej funkcji w organizacji podejmują inną. Specyfika pracy organizacji harcerskich wymaga zaangażowania, odpowiedzialności za zdrowie oraz życie dzieci i młodzieży lub majątek stowarzyszenia, dlatego przygotowanie się do pełnienia niektórych funkcji trwa wiele lat i wymaga ciągłego doskonalenia. Od instruktorów wymaga się wiedzy, umiejętności, a przede wszystkim postawy godnej do naśladowania przez młodych ludzi, bowiem jednym z fundamentów jest wychowanie przez przykład.

Wybory dokonywane przez dorosłych stanowią wypadkową przekonań i doświadczeń nabytych w okresie dzieciństwa i dorastania, jak również oceny perspektyw na przyszłość. Wczesne zaangażowanie w działalność organizacji młodzieżowych, w tym organizacji harcerskich, może przynieść efekty w postaci nawiązania emocjonalnej więzi ze środowiskiem lokalnym. Wskazać należy w tym miejscu na rolę działalności harcerskiej na obszarach wiejskich. Młodzi ludzie związani ze środowiskiem wiejskim przez działalność harcerską chętniej pozostaną na wsi, aby móc dostrzegać i rozwijać jej potencjał. Umiejętności, które młodzież zdobędzie dzięki harcerstwu, przełożą się na rozwój obszarów wiejskich w środowiskach lokalnych.

Ponad stuletnia historia ruchu harcerskiego w Polsce ukazuje, że organizacje harcerskie wychowują liderów społecznych, którzy w swoim dorosłym życiu odnajdują się w ważnych rolach społecznych w różnych instytucjach życia publicznego, np. w administracji publicznej, samorządach, systemie edukacji, opiece społecznej, działalności gospodarczej, siłach zbrojnych i innych służbach mundurowych. Harcerki i harcerze podejmują działania społeczne na zewnątrz organizacji, co istotnie zwiększa ich wpływ na innych i oddziaływanie społeczne

⁸ <http://umiejtnosci2030.pl/#wyzwania>

⁹ Ogółem szacunkowa liczba godzin pracy drużynowego w skali roku wynosi 1448 godzin, w tym: bezpośrednia praca z dziećmi – 1056 godzin, przygotowanie przedsięwzięć, praca z rodzicami i dokumentacja – 272 godzin, szkolenie własne – 120 godzin.

harcerstwa. Dzięki temu są pozytywnie odbierani i pokazują otoczeniu, że ważną rolę w ich działalności odgrywa służba¹⁰.

Działalność harcerska to zdobywanie kompetencji życiowych, społecznych i zawodowych przydatnych na rynku pracy. Młodzi ludzie, chłopcy i dziewczęta, podejmując się różnych zadań i funkcji w harcerstwie, w sposób nie do końca świadomy uczą się być liderami, wychowawcami, trenerami, kierownikami projektów, animatorami, a nawet księgowymi. Zdobyte w ten sposób wiedza i umiejętności są dla nich zupełnie naturalne, jednak niezbędna jest certyfikacja tego procesu, tak, aby stały się one również oczywiste dla pracodawców. Harcerstwo wpływa na wybór drogi zawodowej i życiowej, zaś cykl zdobywania stopni harcerskich i instruktorskich sprawia, że uczenie się przez całe życie staje się dla członków organizacji nawykiem. Czas wolny, zdrowie, aktywność kulturalna i fizyczna młodzieży, przyzwyczajenie do aktywnego spędzania czasu wolnego procentuje przez całe życie¹¹.

Opracowała
dr Jolanta Horyń
Dyrektor Dolnośląskiego Ośrodka
Doskonalenia Nauczycieli
we Wrocławiu

10 Przykład: podczas Światowych Dni Młodzieży w Krakowie organizacje harcerskie stanowiły przeważającą część sił zabezpieczenia medycznego, ich członkowie pełnili służbę liturgiczną, pomocniczą i porządkową. Harcerki i harcerze pełnią służbę podczas wielu zgromadzeń, uroczystości religijnych i państwowych. Podejmują także działania w sytuacjach kryzysowych, kiedy potrzebna jest szybka mobilizacja i gotowość do działania, np.: podczas klęsk żywiołowych, czy choćby udzielanie pomocy potrzebującym podczas pandemii COVID 19 (2020 r.).

11 RZĄDOWY PROGRAM WSPARCIA ROZWOJU ORGANIZACJI HARCERSKICH I SKAUTOWYCH NA LATA 2018–2030.

Dolnośląski Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli we Wrocławiu

Dolnośląski Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli we Wrocławiu jest jednostką organizacyjną Samorządu Województwa Dolnośląskiego, akredytowaną przez Kuratorium Oświaty we Wrocławiu. Posiada siedzibę główną we Wrocławiu oraz Filie w trzech lokalizacjach: w Jeleniej Górze, Legnicy i Wałbrzychu obejmując zasięgiem całe województwo dolnośląskie.

Zajmuje się organizacją i prowadzeniem różnorodnych form doskonalenia kadry kierowniczej szkół i placówek oświatowych oraz nauczycieli. Proponuje realizację programów wsparcia szkół w ich jakościowym rozwoju. Jest organizatorem wydarzeń edukacyjnych o charakterze lokalnym, regionalnym i międzynarodowym. W ramach statutowych zadań prowadzi działalność promocyjno-wydawniczą oraz konsultacje dla nauczycieli. Współpracuje z szeroko pojętym środowiskiem edukacyjnym - instytucjami działającymi na rzecz oświaty, wyższymi uczelniami, pracodawcami.

Zapraszamy dyrektorów szkół i placówek oraz nauczycieli do skorzystania z naszej oferty szkoleniowej. Proponujemy formy tradycyjne i prowadzone zdalnie. Różnorodna problematyka szkoleń zapewni Państwu podnoszenie kompetencji zawodowych w różnych obszarach, również związanych z realizacją kierunków polityki oświatowej państwa i województwa dolnośląskiego. Zapraszamy na stronę dodn.dolnyslask.pl/oferta/

Działamy skutecznie i profesjonalnie. Realizujemy różnorodne formy szkolenia: warsztaty, rady szkoleniowe, seminaria, konferencje i inne wydarzenia edukacyjne

Oferta szkoleń jest różnorodna, z uwzględnieniem zgłoszonych przez Państwa potrzeb. Realizujemy projekty edukacyjne: „Lekcja: Enter”, „Kompetencje 4.0” (polsko-czeski), „Groß und Klein gemeinsam - Duzi i Mali razem. Transgraniczna współpraca dla wspierania edukacji przedszkolnej w zakresie kultury i języka sąsiada (polsko-niemiecki)

Dedykujemy Państwu serię wydawniczą „Skrypty belfra” i „Skrypty metodyczne”

Nie pozostajemy obojętni na bieżące problemy nauczycieli - nasi konsultanci i doradcy metodyczni prowadzą konsultacje indywidualne, w tym on-line

Umożliwiamy szkołom i placówkom uzyskać
Certyfikat Szkoły Wspierającej Uzdolnienia i Certyfikat Szkoły Promującej Zdrowie.
Jesteśmy realizatorami wielu prestiżowych konkursów: zDolny Ślązak,
Konkurs Wiedzy o Rosji „Białe Noce”, „Gruzja - fascynująca podróż”.

**Zachęcamy do uczestnictwa
w naszych spotkaniach w formule:
Wtorki i Czwartki w DODN - Klub Dyskusyjny Belfra**